

KRÓNKA

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR HAGYATÉKA AZ AKADÉMIAI KÖNYVTÁR HONLAPJÁN

2006 októberében, a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából újabb digitális gyűjteménnyel gazdagodott a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának honlapja (www.mtak.hu). Ezúttal a tibetisztika alapjait lefektető tudós utazó, Körösi Csoma Sándor (1784–1842) emlékének és hagyatékának szentelt elektronikus felületet a Könyvtár (<http://csoma.mtak.hu>).

A gazdagon illusztrált weboldal első fejezete két részre oszlik: Csoma életére és munkásságára. A Csoma életét és utazásait röviden bemutató szöveget a képernyő jobboldalán található térkép segítségével is végigkísérhetjük. Ugyanitt kapott helyet az a mintegy 70, jó minőségben kinagyítható digitálizált kép is, melyek között egyaránt megtalálhatók a tanulóéveinek és keleti utazásának fontosabb állomásairól készült korabeli metszetek és későbbi fotók, valamint eredeti, illetve másolat formájában fennmaradt leveleinek reprodukciói.

Az első fejezet második, Csoma munkásságával foglalkozó részét Stein Aurél Gilgitben készített fekete-fehér fotói kísérik. A képek többsége a Keleti Gyűjtemény Csoma, illetve Stein hagyatékából, valamint az MTAK Kézirattárából származik.

A következő, szintén két részből álló fejezet a Csoma-hagyaték tibeti könyveiről ad rövid tájékoztatást. Ez a 38 könyvből álló kis gyűjtemény 1885-ben Duka Tivadar (1825–1908) jóvoltából került a Magyar Tudományos Akadémia tulajdonába. Duka, akivel a weboldal ötödik fejezete bővebben is foglalkozik, Csoma első életrajzírója volt. Ennek kapcsán kereste fel Körösi egykori kalkuttai kollégáját és tanítványát, Salamon Caesar Malant (1812–1894) 1883-ban az angliai Bournemouthban. Malan nemcsak számos érdekes részlettel gazdagította Csoma életrajzát, hanem az egykor, tibeti tanulmányai ösztönzésére Csomától kapott tibeti könyveket is továbbajándékozta Dukának. Ahogyan már említettük, a gyűjtemény két részre bontva szerepel a weblapon. Az egyik felét a Csoma által egykoron vásárolt nyomtatott, illetve kézzel írott könyvek alkotják, a másik felét pedig az ún. Alexander-könyvek képezik, mindkét esetben az eredeti munkák egyes oldalainak digitális reprodukcióival illusztrálva.

A gyűjtemény kettéválasztására azért került sor, mert míg az első csoportba tartozó könyvek többnyire jól ismert munkák, addig az Alexander-könyvek egészen különleges helyet foglalnak el a tibetisztikában. Ezeket a könyveket ugyanis személyesen Körösi Csoma Sándornak írták tibeti mesterei.

Az első említést egy ilyen könyv létezéséről 1928-ban tette a tibetista August Hermann Francke (1870–1930). Francke egy Ladakban tevékenykedő misszionáriustól, Joseph Gergantól (1880–1946) kapta azt a rövid könyvecskét, amelyről felismerte, hogy azt Csoma számára állította össze egy Kun-

dga'-chos-legs nevű szerzetes. A könyv megjelenésének hatására a Magyarországon őrzött hagyatékot is vizsgálni kezdték. 1933-ban publikált dolgozatában Ligeti Lajos rámutatott, hogy a Csoma anyagban legalább három hasonló könyv található, és ezek közül az egyik nagyon közel áll Francke szövegéhez. 1942-ben a Csoma-gyűjtemény katalogizálása során Nagy Lajos Gyula újabb ilyen jellegű könyvekre bukkant. Megállapította, hogy a Kun-dga'-chos-legs készítette könyv valójában 6 füzetből áll, így a Francke által kiadott könyv töredék, s mindössze annak első három fejezetét tartalmazza. A Ligeti Lajos által azonosított három Alexander-könyvön túl, formai és tartalmi jellegzetességek alapján, még egy könyvet sorolt ehhez a csoporthoz, ennek szerzőjét azonban nem tudta megállapítani. Erre csak évtizedekkel később, 1976-ban került sor, amikor Terjék József, a gyűjtemény újbóli katalogizálása kapcsán felhívta a figyelmet arra, hogy Csoma egyik levelében maga is említést tett e könyvről, s eszerint annak szerzője Sangs-rgyas-phun-tshogs volt. Jelenlegi ismereteink szerint négy Alexander-könyv található az Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Ezek 8 hasonló méretű és alakú füzetből állnak, és 5 nagyobb témát érintenek.

A könyvek keletkezésének időpontját is sokáig homály fedte, ugyanis csak az egyik kolofonjában található datálás. Ez a mű 1824-ben készült a ladaki Rdzong-khul kolostorban, szerzője Tshul-khrims-rgya-mtsho szerzetes volt. A többi könyv hozzávetőleges datálása Terjék József nevéhez fűződik, aki ehhez ismét Csoma levelezését hívta segítségül. Megállapította, hogy Csoma már az 1825. május 5-én kelt, Charles Pratt Kennedyhez (1789–1875) írott levelében említést tett mindegyikükről. Ezek szerint a könyvek első tibeti útja során, 1823 júniusa és 1824 októbere között kerültek Csoma birtokába.

Szerkezetük alapján az Alexander-könyvek két típusra oszthatók: az egyik felük (No. 3, 4) Csoma tibeti mestereihez intézett kérdései és az ezekre adott válaszok alapján mutat be egy-egy témát, ebben az esetben a műveket maguk a kérdések tagolják részekre, a másik felük pedig egy adott műnek a kivonatolása vagy ismertetése (No. 6), illetve egyes tudományterületek rövid bemutatása (No. 8).

Mindkét szövegtípus ismert a tibeti irodalomban. Az előbbit „kérdés-feletnek” vagy tibetiül *dris-lan*-nek hívják – így nevezik a címükben, illetve a témamegjelölésnél a kolofonjukban ezt a két Alexander-könyvet is –, és gyakori műfaja a vallási kérdésekkel kapcsolatos levelezéseknek. A másik típus, amikor összefoglalást vagy ismertetést adnak egy terjedelmesebb munkáról, illetve valamely tudományterületről, szintén gyakori műfaj, a Keleti Gyűjtemény Mongóliából származó tibeti könyvei között tucatszám találkozhatunk hasonló szövegekkel. Mindkét szövegtípus elsősorban oktatási célra vagy emlékeztetőként szolgált.

A könyvtár új digitális gyűjteményében a No. 4-es katalógusszámú Alexander-könyvből kaphatunk hosszabb ízelítőt; ez egyben a weboldal harmadik

fejezete. A könyv címe a kolofonban: „Az európai Sken-dha (=Szkander, vagyis Sándor) kérdései”.

A négy füzetből álló, hat kérdéskört taglaló könyv szerzője a Rdzong-khul kolostor apátja, Kun-dga'-chos-legs volt. A könyv a tradicionális tibeti buddhista kompilációk szerkezetét követi, bevezető részében megtalálható a tiszteltetés, az áldás, az eskütétel és az ajánlás, s csak ez után következik a tárgyalás. Csoma első kérdése a buddhista kozmológiára és kozmográfiára vonatkozott, vagy ahogyan a szövegben szerepel: a világ keletkezésére, fennállására és pusztulására. Kun-dga'-chos-legs az i. sz. 4. században élt indiai filozófus, Vasubandhu híres munkáját, az *Abhidharmakoshá*t vette alapul a kérdés megválaszolására. E fejezet került fel a weblapra, ahol az eredeti oldalak digitalizált képei alatt, a tibeti szöveg átírása és fordítása is olvasható.

A weblap negyedik fejezetében Kőrösi Csoma Sándor két fő művéhez, a *Tibetan-English Dictionary*-hoz és a *Tibetan Grammar*-hoz írott előszavait találhatjuk. Mindkettőben fontos utalásokat találhatunk utazására, célkitűzéseire és az általa elvégzett munkára vonatkozóan.

A következő, az ötödik rész Duka Tivadarról szól. Kőrösi Csoma Sándor kapcsán kapott helyet az oldalon, hiszen ő volt első életrajzírója, hagyatékának összegyűjtője és emlékezetének legfőbb ápolója, sőt, egyes vélemények szerint munkája nélkül ma szinte semmit sem tudnánk Csomáról. Duka azonban nem egyszerűen Csoma életrajzírója volt, hanem olyan nemzetközileg is elismert polihisztor, aki bár 1849-ben elhagyni kényszerült hazáját, mégis a korabeli magyar kultúra és tudomány egyik legnagyobb, önzetlen támogatója maradt. Rövid életrajza mellett az oldalon elolvashatjuk néhány, a Keleti Gyűjtemény Duka hagyatékához tartozó eredeti levelét, valamint az általa készített Csoma életrajz magyar és angol nyelvű változatát. Ugyanitt megtalálható a „Duka Tivadar emlékezete” címet viselő gyászbeszéd Stein Auréltól.

Végül, a weblap utolsó fejezetében rövid áttekintést kaphatunk a Keleti Gyűjtemény Mongóliából származó mintegy 6000 tételes tibeti kollekciójáról.

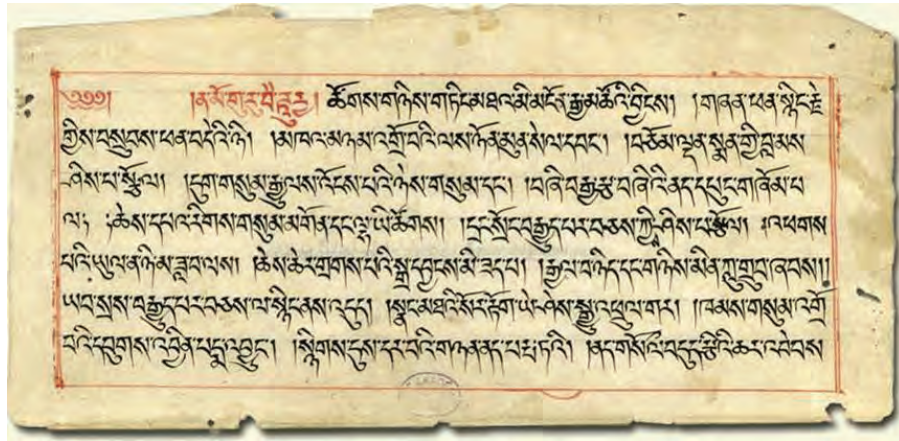
A digitális gyűjtemény magyar, angol és spanyol nyelven egyaránt olvasható. A projekt felelőse Dévényi Kinga volt, összeállították Kelecsényi Ágnes és Orosz Gergely. A magyar szöveget, a tibeti szöveg átírását és fordítását Orosz Gergely készítette. Szerkesztette Sajó Tamás. Az angol fordítás John T. Cull, a spanyol Antonio Bernat Vistarini munkája. A megvalósítást a Pro-Bibliotheca Alapítvány támogatta.

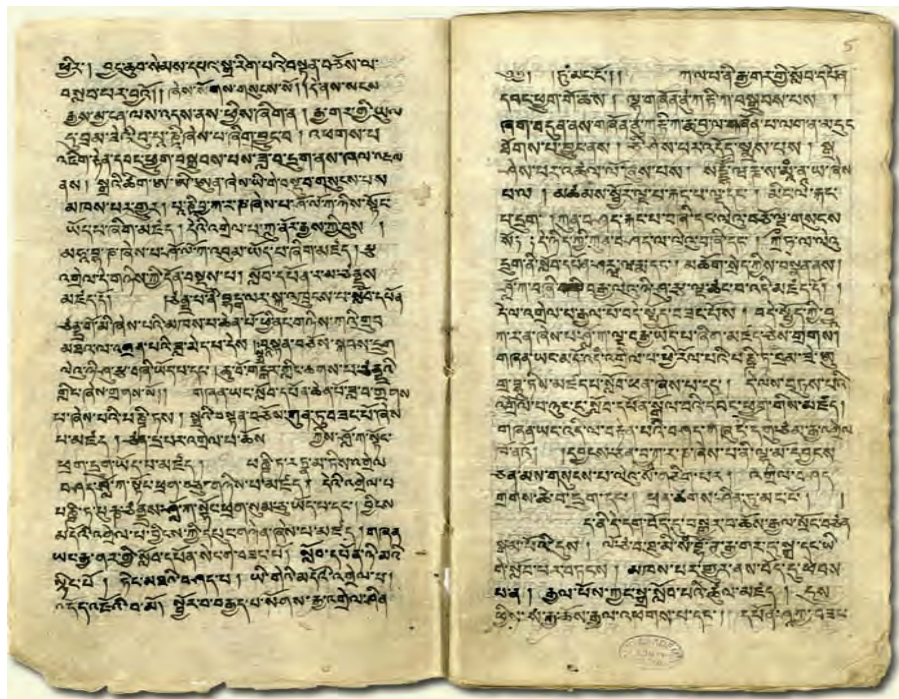
Jobbra: Csoma-gyűjtemény, No. 37. „Sarasvatī örömeke”, Daṇḍin híres verstani művének, a Kāvya-darsánának tibeti kommentárja az 5. Dalai Lámától (1617-1682), fol. 1.

Középen: Csoma-gyűjtemény, No. 16. „A mindentudáshoz elvezető gyors út”, a 2. Paṅ-chen Láma (1663-1737) magyarázata a megvilágosodáshoz vezető fokozatos út filozófiájához, fol. 1

Balra: Csoma-gyűjtemény, No. 5. Tāranātha (1575-1634) Śākyamuni Buddha életét elbeszélő költeménye, „A hit száz irányban felragyogó Napja”, fol. 1.

Csoma-gyűjtemény, No. 6/a. „A nyolcágú orvoslás, megjegyzések a ‘Négy Tantrához’”, fol. 1.

Csoma-gyűjtemény, No. 8. Csoma költészettel foglalkozó könyve, fol. 4–5.

Duka Tivadar (1825–1908)

IRODALOM

Francke, August Hermann, Die Fragen von Alexander. Eine von Alexander Csoma de Kőrös hervorgerufene tibetische Schrift. *Ungarische Jahrbücher* 8 (1928) 357–377.

Ligeti, Louis, Ouvrages tibétains rédigés à l'usage de Csoma. *T'oung Pao* 30 (1933) 26–36.

Nagy, Louis Jules, *Tibetan Books and Manuscripts of Alexander Csoma de Kőrös in the Library of the Hungarian Academy of Sciences*. (Bibliotheca Orientalis, 5.) Budapest, 1942.

Terjék, József, *Kőrösi Csoma dokumentumok az Akadémiai Könyvtár gyűjteményében*. Budapest, 1976.

Orosz Gergely